

Enbjörnmossans vackra röda blommor, som i själva verket är **sporkapslar**, färgar ljungheden bitvis alldeles röd under vårvintern.

Klimatet i allmänhet och mikroklimatet i synnerhet ute på ljungheden är extremt. Under sommarperioden kan det bli extremt hett närmast marken medan det under vintermånaderna blir lika extremt kallt. Dessa två faktorer tillsammans med den ständigt pinande vinden och den näringsfattiga sandiga jordmånen gör att endast de hårdigaste organismerna överlever här. Det låga och många gånger krypande växtsättet är en anpassning till dessa karga livsbetingelser.

Området är för övrigt en gammal sjöbotten som kan härledas tillbaka till den senaste inlandsisens avsmältningsskede då den stora **issjön Fornbolmen** täckte stora delar av Jönköpings- och Kronobergslän för ungefär 10 000 år sedan.

Bilden visar hörnstenar som markerar en av gränserna för det gamla **flygfältet** som en gång låg här i södra delen av Ljungheden. En kortlivad och numera svunnen epok i skjutfältets historia som hade sin glansperiod under 1930-talet, dock ligger den gamla flyghangaren ännu kvar som ett mera påtagligt och synligt objekt i hedmiljön.

Ett besök på Militärmuséet, i Västra lägret, rekommenderas varmt för den eller de som är historieintresserade! Där kan man då dessutom passa på att besöka caféet som ligger i samma byggnad.

Bland de späda ljungplantorna ute på den nybrända heden är det inte svårt att finna **granatsplitter** från mer än ett sekels skjutningar med både haubitsar och granatkastare. Kanske härstammar de från **Kungliga Sjätte Artilleriregementet, A6, från Jönköping** som hörde hemma här i Skillingaryd mellan åren 1895 till 1985. I rättvisans namn ska även **Kungliga Tolfte Infanteriregementet, I12**, samt likaledes **Kungliga Andra Ingenjörsgementet, Ing 2**, båda från Eksjö, nämnas ety de hör också hemma här i Skillingaryd.

Idag finns artilleripjäser, av vår moderna och svenska modell Haubits77, bara kvar i ett fåtal exemplar vid landets numera enda artilleriregemente, A9 i Kristinehamn.

Granatskärvor från Skillingaryds skjutfält finns idag att köpa som vackra konstverk och/eller minnessouvenirer i guld, silver eller brons på en passande metallsockel med lämplig gravyr, allt efter önskemål.

I den sandiga, näringsfattiga och karga miljön trivs framför allt olika arter med lavar och mossor som har små ståndortskrav. Här ser man framför allt olika **bägarlavar**, **pinnlav**, **kochenilllav** och **pigglav**, även en och annan liten **ljungplanta** skymtar till höger på bilden.

För att hitta och uppleva detta vackra natursceneri i miniformat krävs det att man ger sig tid och utrustar sig med tålamod och sätter sig ner en stund på ljungheden. Har man dessutom med sig en lupp så kommer naturen att bjuda betraktaren på ytterligare mängder av vackra former och färger. **En estetisk upplevelse av stora mått!**

Vackert röda sporkapslar, eller apotecier, som de också heter, från **pinnlav** pryder marken mellan **lingon** och **ljung**. Den lilla **enbjörnmossans** spetsbladiga och stjärnliska stälkar syns lite överallt mellan redan nämnda organismerna och uppe till höger på bilden växer en relativt stor pigglav.

Lavarna är en dubbelorganism bestående av en svamp och ett antal ”infångade” **algkomponenter**, men är i princip **svampar**.

Likt röda rubiner lyser **kochenillaven** upp hedens annars ganska färgfattiga miljö. Här tillsammans med den violetterfärgade **trattlaven** och ett och annat **lingonblad**. Under dessa lavar finns i princip bara sand bestående av mineralerna kvarts och fältspat med inslag av ljus och mörk glimmer.

Tidigare i historien växte här en tallskog som via mängder av kolmilor blev till träkol som var en förutsättning för driften av traktens många **järnbruk**, närmast **Götaström** några kilometer längre norrut. Hit fraktades stora mängder med **järnmalm från Taberg** söder om Jönköping från slutet av 1600-talet fram till slutet av 1890-talet då bruket upphörde.

En annan av hedens karaktärsarter är **pigglaven**. Den kan vid ett hastigt påseende påminna om den **grå renlaven**, som är en annan lav som växer rikligt på ljungheden, men **pigglaven** har, som namnet antyder, två spretande **pigg**ar i spetsen på varje gren. Till höger på bilden syns några exemplar av **pinnlav** som röda små bär.

Stora revande **mjölonmattor** täcker marken framför allt på de norra delarna av Ljungheden. Likheten med lingon är slående både vad det gäller bladen och de röda bären. **Mjölonbären** är dock torra och fadda i smaken och plockas sällan av oss människor. Bären är dock eftertraktade och viktig föda för bland andra **orren** under sena höstar och även en bit in på vintern.

Milda vintrar kan man långt in i december dessutom få se stora flockar med **björktrastar** födosöka bland mjölonmattorna ute på Ljungheden på jakt efter de näringsrika och vackert röda bären.

Gulvit renlav har här nästlats sig in bland **mjölonrevorna**. Även den nära släktingen **grå renlav** växer rikligt på ljungheden. I folkmun kallas dessa lavar **felaktigt**, tillsammans med den ovanligare **fönsterlaven** som också växer i tallskogen runt ljungheden, **för vitmossa** och plockas som dekorationer till adventsljusstakarna och julljusstakarna.

Sandraggmossa är en karaktärsmossa på heden. Här är den vackert utslagen då luftfuktigheten vid fototillfället var hög. Vid torka fäller den ihop sina blad och man kan faktiskt inte tro att det är samma mosseart.

Björnmossa, en av våra största, och mest iögonfallande, mossor. Namnet ska den ha fått av ”myten” att brunbjörnen skulle föredra att ”bädda” sitt ide med denna mossa framför annat material. Den växer framför allt i de fuktiga partierna utmed **Movadsbäcken** i norr på heden.

Skogsbjörnmossa, en nära släkting till björnmossa, vilken den också är förvillande lik. Trivs som sin släkting fuktigt och hittas mest i norr upp mot **Spännebergen**, vilket är den egentliga **målterrängen**.

Här på **Spännebergen** ska, enligt **legenden**, en grupp bondesoldater från trakten ha krossat en mindre styrka ur **Christian II:s** (eller **Kristian Tyrann** som vi kallar honom) danska invasionshär, på återtåg till Danmark från **Stockholms blodbad 1520**. De ”svenske” ska då tillfälligt under striden ha retirerat upp i bergen för att i lugn och ro kunna ”spänna” om sina gevärshannar och sedan kunna gå till nytt anfall.

Mattlumner eller "**lustigfräs**" som den också kallas i trakterna tack vare sitt sprakande och ljudliga sätt att brinna i torkat tillstånd. Den plockades ofta som dekoration till jularna i det gamla bondesamhället. Idag är det en **hotad art** bland annat på grund av det moderna skogsbruket och ska lämnas kvar på växtplatsen.

”Naturen ger och naturen tar tillbaka”, den lilla **brännmossan** återkoloniserar en 15,5 centimeters haubitsgranat som ligger bland ljungen i norr nära ”Blodiga stenen”. Runt granaten växer just hedens karaktärsart nummer ett, det vill säga **ljung**, ”**Calluna vulgaris**” på latin.

När **ljungen blommar** i slutet av juli och i augusti färgas heden alldeles violett och sceneriet påminner om en tavla av Monét! Det är nu som också traktens alla bikupor fylls med den eftertraktade gyllenbruna ljunghonungen. **Måste ses, måste smakas!** Den som tålmodigt och envist letar bland ljungplantorna hittar förr eller senare den **vitblommiga varianten** av ljung. **Bingo!**

Bränder är vanligt förekommande på ljungheden och en förutsättning för **ljungplantornas förnygring** och för det **rika insektslivet** som förekommer på skjutfältet. Här ett yngre tallbestånd i nordost på ljungheden som för inte så många år sedan drabbades av elden.

En vacker **björkticka** på en **glasbjörk** i nordost. Dessa svampar skulle drängarna i det gamla bondesamhället ge till sina käraste inför trolovning och bröllop, att användas av henne som **nåldyna** vid brodyren av det kommande gemensamma boets linne och dukar. Svampen orsakar en mycket intensiv **brunnröta** på angripen ved.

Ytterligare en så kallad ”**blindgångare**”, i detta fallet en 10,5 centimeters haubitsgranat. Bandet, eller den så kallade **gördeln**, som syns till höger på projektilen är av **rent koppar** och finns där för att granaten ska börja **rotera** genom loppet via pipans räffling. Koppargördeln var förr **begärligt gods** och samlades in av bland andra skrothandlare i trakten till försäljning.

Vedplätt, en liten bjärt orangefärgad svamp som angriper barrved. Den växer ofta ganska rikligt, framför allt på tallved, i kanterna på ljungheden ut mot tallskogen och kan hittas året om men som all annan svamp trivs den bäst när luftfuktigheten är hög och nederbörden är riklig.

Ett stort och ståtligt exemplar av **fnösketikcka** på en **död björk** i nordost. **Fnöske** fås av tickans kött, som kokas i vatten, torkas och bultas. Det bästa fnösket fås av de på **bok** växande tickorna. Det var länge en viktig handelsvara och har sedan **stenåldern** använts för att fånga upp gnistan vid **eldslagning**. Bäst var fnöske som före torkningen indränkts i salpeter, så kallat luttrat fnöske. Fnöske har också använts som blodstillande medel och sålts på apoteken under namnet ”**Fungus chirurgorum**”.

Under medeltiden och fram till 1920-talet användes det i Mellaneuropa för framställning av kläder och mössor med mera.

På svampens ovansida växer **blåslav**, **pukstockslav** och **näverlav**.

Broskrös, en gelésvamp som växer som parasit eller saprofyt på löv- och barrved, i detta fallet en, av granatspliter, illa åtgången **vårtbjörk** invid **Movadsbäcken** i norr. Svampen kan ses hela året.

I de sandigaste partierna på heden är **sandraggmossan** vackert marktäckande. Dess ljusgröna färg lyser upp marken och fångar besökarens blick och bjuder på ett **naturens eget konstverk**.

Inne bland mossan uppe till vänster syns några exemplar av **pigglav**.

Rosettbrosklav, en **dubbelorganism** bestående av en svamp- och en algkomponent som lever i **symbios**, eller som det också heter, i **mutualism**. Lavens sporbärande del syns på bilden som små ”knappar”.

Rosettbrosklaven växer här främst på **aspstammar** i nordväst och just denna aspstammen är i övrigt alldeles täckt av den **gråa mjöllaven** som ger stammen dess vackert gråa färg.

Bilden visar tre vackra exemplar av den mindre vanliga **lystickan** på en trädstam i norra delen av Ljungheden, upp emot Bohult.

En droppe lut, (kaliumhydroxid, KOH), på tickan och en kraftig violett färg uppstår.

Lystickan är för övrigt en eftertraktad **färgsvamp** som ger just violett färg på ylle garn.

Påsflikmossa på en **aspstam** i de norra delarna av Ljungheden, vid **Kyrkängen**, på vägen upp emot Bohult.

Den lilla och ofta förbisedda, men **i lupp** mycket vackra, **håriga ögonskålen**, på en död gren av **hassel** i norra delen av området.

Tre sammanvuxna och rejäla exemplar av **aspticka** som växer ut ur ett grenhål på en gammal, men ännu levande, **asp** i trakterna av Kyrkängen i norra delen av området.

Den vackert gula **väggglaven** växer ganska rikligt, framför allt på **asp**, i kanterna av ljungheden. Laven lyser upp de grå stammarna likt små dekorationslyktor och pryder verkligen sin plats.

En mindre vanlig skorplav på granitblock och klippor runt Ljungheden är den lilla **blocklaven**. De stora, runda och mörka fruktkropparna eller apotecierna är oftast det som avslöjar laven. Det vackra behöver inte nödvändigtvis vara det stora utan även de små tingen i naturen kan vara storslagna!

På gamla krokodilbarkade **vårtbjörkar** kan man hitta denna, för våra trakter relativt ovanliga, **blodlaven**. Om man skär itu de stora svarta fruktkropparna, apotecierna, med en kniv så förstår man varför laven heter som den gör ety dessa är alldeles **blodröda** inuti.

En bild som visar **Gudruns härjningar** på skjutfältet, **plockepinn** är ett mycket bra och beskrivande uttryck av bilden! Den gamla fina naturskogen på Berget norr om Ljungheden blev bitvis rejält illa tilltygad av de kraftiga orkanvindarna och stundtals känner man inte längre igen utan ett helt nytt landskap har bildats i skogen.

Här växer ett antal **rödlistade arter, signalarter** och så kallade **nyckelarter** såsom **revlevermossa, västlig hakmossa, skogshakmossa, skrovellav, lunglav, grynig filtlav, olika svartspikar, ögonpyrola, spindelblomster och plattlummer** och visar på skogens mycket höga naturvärden.

Inom området finns också en god stam med **järpe** och den **tretåiga hackspetten** är en, visserligen ovanlig och rar men regelbunden, gäst som till och med har gjort häckningsförsök vissa år!

Varfågeln är en trevlig vinterbesökare från norra Sverige under oktober till mars. Här har faktiskt även södra Sveriges första häckning konstaterats, just på Ljungheden 1973, se Damberg och Ryman, Vår fågelvärld, 1974.

Trädlärkan är en karaktärsfågel i skogen runt Ljungheden och här häckar tiotals par från mars och framåt, långt in i juni. Den vackra vemodiga sången sätter sin ljudprägel över heden framför allt under sena juninätter då den endast har konkurrens av nattskärrans spinnande och surrande sång. **Vackert och trolskt!**

Nattskärnan i en typisk dagpose sovande på en gren. Tallskogens karaktärsfågel med ett typiskt och "evigt" surrande läte nattetid.

En rar vintergäst från norra Sveriges skogs- och myrområden är den vackra och dagaktiva **hökugglan**. Lycklig den som henne får se!

Ljunghedens insektsliv är både rikt och intressant. Ett exempel på en av hedens alla insektsarter är denna svartröda **vägstekel** som här släpar iväg en förlamad spindel till sitt bo för att lägga sitt ägg i.

En honfärgad värmetidsrelikt, det vill säga, **sandödlan**, som trivs förträffligt i den varma sanden på ljungheden. **Rart!**

Den vackert och bjärt gulgrönfärgade **sandödlehanen** är få förunnat att få se men för den tålmodige och uppmärksamme finns det ännu kvar en liten population att leta efter på ljungheden. **Var rädd om den om Ni hittar den och låt den vara ifred!!**

Orren har fortfarande kvar en **stor spelplats** på norra delen av Ljungheden och ett tiotal tuppar kan ses spela under mars och april. Vintertid kan man som mest få se upp till **femtio fåglar**, och kanske till och med mer, när de letar föda eller pickar i sig grus i vägkanterna runt Ljungheden.

Områdets **älgstam** har under de senaste åren fört en tynande tillvaro men med lite tur och tålamod visar sig **skogens konung** fortfarande ibland. **Var hälsad!**

Fältharen har en god stam på skjutfältet men vår egen **skogshare** har fått stryka på foten och är idag en mindre sällsynthet, tyvärr. **Kom tillbaka Jösse!**

Rådjursstammen är fortfarande god även om antalet de senaste åren har minskat något. Rådjuren drar fortfarande fördelar av en **svag rävstam** inom området även om dessa tycks vara på väg tillbaka igen. **Välkommen åter, Mickel!**

Sånglärkan är en annan av ljunghedens karaktärsfåglar och häckar årligen med flera par. Dess härligt intensiva sångflykt är ett skådespel för både öra och öga. Vissa individer har utvecklat en egen strategi för sångflykt, de står helt sonika kvar på ljungheden och sjunger sin repertoar. Detta noterades första gången för ett antal decennier sedan av den numera framlidne **professorn vid Jönköpings högskola, Ingemar Hjort**, när han gjorde sina studier kring orren på Skillingaryds skjutfält.

Ängspipärka, en nära släkting till ärlorna, finns och häckar i stora mängder på och kring heden. En liten fågel med en studsande flykt och likaledes studsande läte som brukar stavas, *"ist-ist-ist"*. Detta är vad man vanligtvis minns av mötet med ängspiälärkan.

Den mycket vackra **lärkfalken** häckar numera regelbundet i de gamla torrfurorna i anslutning till ljungheden. De avslöjar sig oftast med sitt ljudliga varningsläte, ”**pju-pju-pju-pju-pju-pju**”, en accelererande ramsa av något nasala toner. Ungfåglarna brukar hålla **flyguppvisningshower** ute på heden i juli, så **håll ögon och öron öppna!**

Törnskatan, en så kallad **långflyttare**, hittar varje år tillbaka till norra delen av ljungheden från vinterkvarteren i **södra delarna av Afrika. Inte dåligt!**

Ljungögontröst, hedens blomraritet nummer ett! Växer fortfarande rikligt hos oss trots kraftig minskning av arten i Sverige. **Ingår i det lokala floravaktsprojektet inom Vaggerys kommun.**

Backvial, denna vackra ärtväxt växer med några kraftfulla bestånd på Spännebergens södra sluttningar ner emot ljungheden. **Leta gärna efter den!**

Blåmonke, eller bara **monke**, är namnet på denna **blålockesläkting** inom släktet "Campanula". Den växer rikligt på den torra, varma och sommartid heta ljungheden. **Går ej att missa för den som letar!**

Gulmåra, eller **Jungfru Marie sänghalm**, som det äldre namnet var, här tillsammans med **liten blålocka**. Dessa växer rikligt i kantzonen runt heden. **Svenska färger som möter besökaren från och med juni månad och sedan under hela sommaren.**

Augusti, den rosa **ljungens** blomningsmånad nummer ett! Det är nu som ljungheden är som mest till sin färgfördel. **Honungsbinas** surr ljuder konstant genom luften när solen värmer, ljungknoppar brister i en till synes aldrig sinande ström, och nya vackra ljungblommor ser dagens första ljus.

Text: Dan Damberg, Skillingaryd, 2005.
Foto: Dan Damberg, Skillingaryd,
dock ej bilderna på fåglarna, reptilerna och
däggdjuren samt bilderna på ljungögon-
tröst, backvial och gulmåra.